

ՀԱՆԴԻՍ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՎԻՊԱՍԱՆ ՈՒԹԻՒՆ

ԾՆՈՂԱՍԻՈՐԹԵՐՆ ԱՆՆԱՅԻ

(Պր. 1թ, 92, 168, 285. — Խ. 93, 176, 284):

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Մատարկութիւն մերժեալ. —
փրանկիոյ լոշրեր:

Երկրորդ օրն դեռ նախընթաց երեկոյն յուզմունքն չէին գաղաարած, որովհետեւ գիշերն ալ անհանգիստ և խռովեալ անցած էր, և երգա-հանգիսին դէպքն հազար և մի ցնորսական պարագայքն Աննայի քուռն անհանգիստ արարեալ էին. իւր առջև կուգային տարած յաղթութիւնն և ունկնդրաց ծափահարութիւններն. բայց այս յաղթութեան քաղցրութիւնն կը դաւանցնէին իշխանին այն խօսքերն, եթէ՝ Ս. Բարդէ յէր Լորապա գետին ալ լինէր, աւելի չէ խորշ լինէր Բեթսէ: Եւ այս խօսքերս այնչափ առաւել կը վնասնէին զինքն՝ որչափ որ կը վախեր թէ մի գուցէ իւր մայրն ետ առնուր տուած խօսքն ու հաւանութիւնն զինքն իւր պաշտպանեալ որբ մի համարելու: Նոյն իսկ արթննալէն ետեւ ալ, այս մտածմունքս իրեն սայրատուր խոցեր եղէն. մանաւանդ երբ օրհասարակին երկու նամակ ընդունեցաւ. մին ի իրթնէն յայն իշխանին և միւսն պարոն Պրանկի կողմանէ, և չուզելով սուանծինն զայն ընթանուլ, իւր ծնողաց առջին բացու: — Իշխանն բաւական չհամարելով տուած մատանունքն փրանկիոցի գաղնական հարն վարձատրել՝ որչափ ալ թանկագին բան էր, շատ քաղաքավարական խօսքերով կը զրկէր իր բնին 1500 ֆրորինոց ասու մի, որ իւր տան հազարապետին ցուցուածին պէս պիտի վճարուէր: Բայց որչափ ալ իւր նամակն մեծ ակնածութեամբ և յարգանքով գրուած էր, այդու ամէն նային առջի բերան իւր ծնողաց անձնասիրութիւնն վերաւորեցաւ ու երկուքն միասեղ գոչեցին: «Այդ ինչ է, միթէ մեր գաւառին վարձահան արուեստագիտի մի պէս վարձատրել կուզէ. միթէ մեր գաւառին վարձով աշխատելու համար ծնած է»:

— Ներեցէք ինձ ձեզ յիշեցնելու, սիրելի ծնողք իմ, ասաց Աննա ցած ձայնով, որ այս վարձքս ոչ եթէ ձեր գաւառին այլ ի ձեզը պաշտ.

պանեալ որբ գաշնակահարին տրուած է: — Եւ այս խօսքին ճամարտութիւնն զիրենք համոզելու համար շատ դժուարութիւն քաշեց, ցուցանելով որ արուեստագիտի մի անվայել բան չէր իւր աշխատանքաց վարձքն ընդունիլ, որ եթէ իրենց գաւառին տրուած լինէր՝ խօսքն անգամ առնելն նախատինք պիտի համարուէր:

Իսկ պարոնին նամակն բողբոջին ուրիշ ոճով գրուած էր, և թէպէտ այն ալ շատ քաղաքավարութեամբ գրուած էր, բայց մէջն այնպիսի արտաքոյ կարգի առաջարկութիւն մի կար, որ ինքն իսկ Աննա կարգալով չկրցաւ իր գաւառ արասուքն բռնել, որովհետեւ այսպէս ասէր. «Ս. Բարդէ, ձեր գաղնական մէջ ունեցած յաջողութիւնքն հիմալի բան մի է, բայց ձեր ձայնն յիրաւի հրեշտակային ձայն է: Ես Աննայի թատերաց վարձականին լինելով և արքունեաց թատերացն ալ ուղղակի փոխանորդ և անորէն՝ տարին 12000 ֆրորինի գաշնադրութիւն մի առնեմ՝ ձեզի հետ. եթէ առաջարկութիւնս ձեզ յարմարի, հինգ տարուան համար գաշնքն մի առնեմք, կամ թէ կուզէք՝ աւելի երկայն ատենուան համար: Բաց ի ձեր հաստատարեկան վարձքն, ձեր շահուն համար երկու ներկայացմանց ալ իրաւունք ունեւ կարող էք, և ասորն երկու ամիս ալ արձակուրդի ժամանակ կը արուի ձեզ: Սիրեմ՝ լաւ մտածեցէք առաջարկութեան և այնոր օգուտ վայր: Վարկն պատահալ պիտի համարեմ գալ զձեզ տեսնել և պատասխանել ընդունել: — Պարոն Պրանկ:

«Հիմա տեսէք, գուցէ մարքեղուհին, միթէ իրաւունք չունէի՝ Աննայի խորհրդին դէմ դնելուս. տեսէք ուր կերթոյ այսոր ծայրն որ այս պիտի նախատական առաջարկութիւն մի լինի իրեն ժողովուրդն զուարճանքուր համար ինքզինքնին նուիրած ցած գերասանից կարգն անցնելու: Երբ կը մտածեմ Աննա-Աննի օրիորդն՝ գերասանին կամ գուսանի կարգն անցնելն՝ սիրտս կը կեղծեմ»:

— Սայր իմ, ասաց Աննա՝ աշուրներէն թափած արցունքն բռնել լանալով. ուրիշ բան չեմ կարող ասել. քեզ՝ բայց ինչ որ յառաջագոյն ասացի. ոչ եթէ օրիորդ Աննա-Աննի է թատերաց տնօրէնին առաջարկն, այլ գարձեալ անեմ՝

որը գտողիսցաւոյ մի: Բայց կը հաւատամս, մայրիկ, որ քոյ զաւակդ գերասանն ալ լինելով՝ պիտի մուռնայ քոյ տուած առաքելութեան սկզբունքն: Կարծես թէ նոյն իսկ որքն պիտի հրաժարի պարկեշտութեան, պատուոյ և հա՛մետաւութեան զգացմունքն՝ զորս դու նորա սիրարն տպաւորեցիր: Կը համարին թէ նա ինքզինք ժողովրդեան հաճոյիցն պիտի զոհէ թաւարոնի մէջ՝ որ իւր աշխոյս համար ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ամենայն տեսակ արիւթից գայթակղութեանց և ցոփութեանց արարեց մի: Այ, մայրիկ, չէ՛, մի վախեր, սիրտդ հանգարաւ բռնէ՛. քու զաւակդ զգեց ամենեւեւ բան մի չառնիր: յիրաւի ինքն յուսար որ ամեն ժամանակը լիթիմէնէն թայնի իշխանին պէս առատածեան մարդիկ ելնէն իւր ստիկն, բայց յուսած որ անկախութեան թիւնս բաւական պիտի լինի անկարատ ասուն լուս զքեզ, որչափ ալ երկայն տեւէ մեր աքսորանաց ժամանակն, նա և եթէ բողբոլիկն զրկուած է հեռի ալ մնամք ՚ի մեր հայրենեաց: Պարոն Պրաւն զիս գերասանի կամ գուսանի տեղ գնէ լով՝ իմ խեղճ վիճակս իւր շահուն գործածել կուզէ, բայց իւր խոտաւորեցն որչափ ալ չահաւոր երեխ՝ ամենին զայն ընդունելու պարտաւ: Թոր լիմ, և վազի եկածին պէս՝ ինչպէս որ նա՛ մանկն մէջ կը խոտաւորէ, բացարձակ և համարձակ իրեն պիտի իմացնեմ որ սրբ արուեստաւ, գէտն ոչ երբեք հեռանալիք ունի պատուոյ, բարոյականի և կրօնից նեղ ճամբաներէն»:

Հազիւ թէ Աննա այս խօսքերս աւարտեց, գերանաջի աղախինն ներս վազեց և իմացուց անկողնէ՛ որ ծեր և օտարական մարդ մի տան բակի մտել էր, և ետեւէ ալ բեռնակիրներ կուգային բարձրով և սնուակներով: — «Ան, յուշա Տիւղարան է քոյից Աննա: անտարակոյս Սիւսանի լուրեր բերածն է»: Եւ ասացածն սխալ չէր: Հաւատարմ Տիւղարան անվարպէտ ներս մտաւ, և յարգանք մարքիզուհւոյն ձեռքն համբուրեց: մարքիզն ալ նորա հետ աղագետեցաւ: յետոյ տեղաւ մի հոգնութիւն առնողով, զարձեղին և կնո՛ր նշուածքէն իմանալով նոցա անհամբուրութիւնն իր գործածներն լսելով սկստաւ ստել: «Գողպիչեղէն ՚ի ձեռք բաժնուելէս ետեւ՝ փառք Աստուծոյ քանի մի վտանգներն ու փորձանքներ անցընելով՝ Փրանկիս մօրի ու Փա. իրի հասի: Ինչպէս որ աստի չորս ամիս տաւը ձեզ գրած թղթովս խնդրուցել էի, իսկ հասնէ լուս՝ ամեն տեղ կնքած գառի Տէր Ծորթոնի գրգռմամբ, և յետոյ իմացաւ որ այս գլուխութիւնս զիւս ձեր Փրանկից հողին մէջ գտուած ժամանակը գործագործել է. ուստի անկարելի եղև ձեր տացուածքէն բան մի ալ զատել: Իսկ հրաժանատարին թողած ժաւաւորութեանն՝ առջի բերան կը յուսայի սակաւ մի բան ձեռք ձգել: որովհետև ինքն մեռնելէն հինգ վեց որ յաւաճ մեծագումար ստակ մի յանձնէր էր իւր նոսարին ձեռք, նմանապէս անեցած գահարներն և առնելիք թուղթերն, ապապրելով նմա որ անմիջապէս իր Ժառանգին կամ նորա գործագործարաց ձեռքն հասցնէ, նոսարն ալ ուղղել էր հաւատարմութեամբ կատարել հանգուցելոյն կամքն: Երբ մեռաւորիկ իրաւունքն տեսնուեցանք, ինձ յանձնեց 30,000

Ֆրանք ոսկի ստակ, նոյնչափ ալ ժամագրութեամբ վճարիկ տոմարներ, քանի մի անուշեք և ոսկի ժամացոյց մի ու ընչադեղի տուէր մի: Բայց գլխաւորաբար նոսարին գրագիրն ներշնչաւոր մարդ մի էր: և նոյն երեկոյն որ այս բաներս առած էի՝ իմ վրաս ամբաստանութիւն եղև՝ որպէս թէ քաղաքաւորութեան հետ թղթակցութիւն ունիմ: ուստի երկու ժամ ետքը բռնեցին զիս ու բանտ տարին: Այս բանտարկութեան ետև գլխէս անցածներուն վրայ կուգէր քոջ մի ձգել ու ծածկել, բայց ճամբարութիւնն ալ ձեռք մէ թաքուցանել չեմ ուզեր: Երկրորդ օրն ժամն տատեսիլ մարդ մի եկն իմ՝ թրվս և սկսաւ պարծիլ թէ աւագոստոսի 10ին ժողովրդեան ձեռքէն զձեզ ազատողն ինքն է եղել: և այս բանս ինձ իմացնելու պատճառն այն է որ, ստեր, ինձ ջուշանէ թէ ինչ ալ ազատելու կարող եր: Այս բանս խորհրդապահութեամբ ինձ զուրցնէն յետի՝ առաջարկեց ինձ որ նոսարէն ընդունած ամեն բանը իւր ձեռքն տամ, եթէ չես ուզեր, աւսեր, ժողովրդեան արգարութեան ձեռքն մատնուել: — Այս բայց ՚ի բաց թողեցի այն անօրինին առաջարկն: այն ալ ել ու կորաւ ասելով՝ «Չընէս պիտի գործածիլ վրայ, վասն զի ժողովրդեան զատատանն այնպապ ու սարսափելի է»: — Այս խօսքերս ինձ վրաս մի չուռւին: վասն զի ամեն բան աչք տաւն էի, և կենանքս Աստուծոյ նուիրած էի: միայն կը ցաւէի որ իմ վերջին ծառայողն ինչնէր պիտի լիարեմ ձեզ մատուցանէլ: — Երբ աղօթելիք հետ ել Աստուծոյ համբուրութիւն և ոյժ ինքրելով, բանտապանն զիս կոչեց և առանձին սենեակ մի տարաւ: Կարծեցի թէ զատաւորներն զիս հարցրործ պիտի առնէին: Եւ ինչպէս յանկարծողիկ եկի երբ սենեկին ծայրն գրասեղանի մի տալէս նստած մարդուն վրայ աչքս վերցնելով տեսի որ... ա՛հ, ինչպէս անո՛ր յերէ ինձ, սիրելի աղբոյ: տեսի որ նոյն ինքն Տ. Ծորթոն էր՝ որ ասաց ինձ: «Մօտ եկ, Տիւղարան, ես զքեզ ազատելու համար եկի հոն տեղա: գիտես որ ինձ բարեկամք և աղքեցութիւն չեն պակսիր: ուստի վաղն բանտն դըռններն քեզ համար պիտի բացուին, բայց մի միայն օրայտաւոր: գու նոսարին ձեռքէն 30,000 Ֆրանք ոսկի ստակ, նոյնչափ ալ գրամատուղթ ընդունել էս, նաև գահարներ ու աքամածներ, և այս բանս ստոյգ է, որովհետև նոսարն ռոճուելով ամեն բան խոտաւորանել է, տեսնելով թէ նա իւր գլուխն ալ պիտի կարէ ազատել թէ ոչ: Այս ինչքերս քոյ եղած աղքատութեան չեն: ստել է թէ գու ծածկել էս զայն՝ հասարակապետութեան ձեռքն փախցնելու համար: հիմա եթէ ազատի կուգես, յանձնէ զայնօրիկ քոյ սիրող աղջկան ձեռքն»:

«Արարա՛յ տեղի ընդհանր պաշտպանելու, և ամեն կերպ բանեցուցի որ նորա սիրտն ալ շարժեմ ու միտքն փրկեմ: ամեն բան անօրուս եղև: ինքն միշտ այս բանս ինձ կրկնէր՝ որ եթէ կամակորութեամբ իմ գաղտնիքս ուղղի պահելու չլայանել, ինձ հետ գաղտնիքս ալ պիտի մեռնէր: և այսուս թէպէտ հասարակապետութեան փրկող պիտի լինէր, բայց ձեզ ալ օգուտ մի պիտի չլինէր: և իմ անօրուս հասարակութիւնն ալ անձանօթ պիտի մնար, և ոչ

ուսմբ օգտակար: Այս պատճառներս մտացս վրայ տեղից արարին. սակայն վերել ջանքս գործածեցին որ գոնէ այս նորնաւաւորութենէս քանի մի կտոր բան ազատեմ: և Աստուած ալ յաջողեց: Միայն այս ալ ասեմ որ սակաւ մի խարդաւ, խաբէրէն և առաւ ալ խառնեցի՝ որ միշտ չար ու մեղք է. և այս բանիս համար Աստուծոյ ներութիւն ալ խնդրեցի, և յուսամ որ գուցէ ալ սիրելի տէր ինձ կը ներէք ձեզ արած ժաման համար, յիրարի այնպիսի պատճառ մի ունէի, որ բանեցուցած նենգութիւնս ինձ օրինաւոր և քովելի կ'երեցնէր, և այս խորհրդածութիւնս սակաւ մի ժամանակ իմ խորշն լռեցնել տուաւ: Աւստի նախ Տ. Թորթոնի, կամ թէ աւելի լաւ և չարեւերից Թորթոնի ասացի՝ թէ (որովհետեւ ինքն աստիկն ապաւորեց ինձ որ միշտ այս աւաւաւար կոչեմ զինքն) նստարին ինձ տուած գուհարներն չառ բան մի չէին, (աւաւընց նոցա մէջէն ամենէն գեղեցիկ ու թանկագիններն գտաւած ու պարեգգոտիս աստառին մէջ կարած էի). իսկ սակայն համար ասացի, թէ յիրարի առել էի և տաւած չէի կարող ուրանալ ինչպէս նա թողութագրաճներն. (սակայն սոցա մէջէն ալ լոնտրայի և Համպուրդի վրայ քաղաւած աստիկներ պարզ ժամագրութեամբ եղած տոմսերէն զատելով, զնոսս ևս իմ զգեստիս մէջ կորած էի). իսկ ոսկի ժամացոյցն և տուփն ծածկելու համար՝ ամենեկին յոյս չուէի. որովհետեւ քաղաքացի Թորթոնին ինձ յայնպիսի ասաց՝ որ զատաստանարանէն ելնելէն ետև մինչև տուն հետս պիտի գար, որպէս զի բարի ժողովուրդն զիս քարի բռնելով՝ ձաճաճ չպահնէին. այս ստեղծ ուրիշ բանէն որ նշանակէր՝ բայց թէ՛ անձամբ պիտի գար ու քովս եղածներն առնալ, որպէս զի բան մի կարող չլինի՝ իրմէ ծածկելու:

«Յերկրորդ օրն առին զիս խռովարարաց առեան հանեցին, և եղած հարցափորձին ինչպէս որ առև տրուած էր ինձ այնպէս պատասխանեցի. տակով թէ աւագնաստի 10էն 'ի վեր գնեց տեսած չէի, և թէ միջոց ալ չունիի ձեր բռնի գաւառալու, և մանուսնից ձեզ հետ թողմակցելու: Այս բանիս համար, յինչն երբեմն ուղեցին հասարակապետական ձեռով մի, ես ալ միտքս զնեղով որ այն ձեռն զիս բանի մի չպարտաւորեի՝ ուղարկելի կատարեցի. եթէ Աւետարանի վրայ երգումն առաւ ուղեկն՝ անտարակոյս զեմ պիտի գնէի: Այսու գատաւորներն զիս անպարտաճակեցին, և երբ քաղաքացի Թորթոնի մի գինէ, և առաւ ինձ եկող ժամանակէմ մարզն միսս գինէ քայլելով՝ աստեանէն գուրս կ'երէի, հոն խռնուած բազմութիւնն սկսաւ պողտալ. ինչոք հայրենախն, ինչոք հաւորապետութիւն, ելքայութիւն եւ իմ հոգ. և այս երկայնութեանն անուամբն՝ ստիպուեցայ յիսուն ժամտուն հաս անօրինաց հետ պագաուելի, որ գինի և արփն կը հարկեին: Երբ իմ քնակութիւնս հասաք, Տէր Թորթոն իր արժանաւոր սպասաւորս դրան առջին թողեմ ինձ հետ սենեակի ետևս և գուռն ներսէն փակեց: Յետոյ սենեկին ամեն գին անհանգիստ ու հետաքրքիր աչք մի նետելով՝ ինձ զարմաւ, կարանթէն ասէ կուզեի: Արդեօք խաբէրից զիս չարածաճի, ես հոս բայց անտուկներէ ու պարագա դարաններէ զատ բան մի չեմ տեսներ. ուր են

ուրեմն այդ ասացած գանձերդ: Բայց ես ժաւմանկ չեմար որ այս հարցմունքս ինձ անէ. մահիւն մեկդի քաշեցի, և կորոցի մի ծայրով գետնի ալիսաներէն քանի մի հաս հանեցի. ու երբ անոնց տակն եղած մեծ թերթ մի ստուռալ թափուելով վերցնելով՝ արտաւաղն էլին ժամագրով տոմսակներուն թղթապանն, և իրարու վրայ գիղտած շարունած ոսկիներն, ալ չէրցաւ ինքիցը զուղել և ուրախութեամբ գուշեց: Ոսկիներուն քով լսեմէ քսակի մի մէջ ալ գտահարներն ու աղամաններն գրած էի:

«Յերարեւի կ'տեսնուէիմ՝ որ ես ինքն տեսնելով որ այդպիսի հարստութիւններն իրենց օրինաւոր տիրութիւն յափշտակուելով՝ այնպիսի անշարժ մարդու մի աւար պիտի լինի որ չարի և սահման չգիտէր, սիրտս ասկիտուկայ եղև ու ցաւաւորն գուշեցի. «Բաւաւընց, գիտցած լինիս՝ որ այս քեզ տուած սակակն մի մասն իմն է. վասն զի այսպիսի աստիկներէ 'ի վեր իմ մասաւ կաններս առած չլինելով, մարքեղն ինձ խօսք տուած էր որ առջն անգամ ձեռքն ստակ անցնելուն՝ իմ ստակս ինձ պիտի վճարէր: Լոս Տիւպուային աւաւըներէն արցունքն աղբիւրի պէս թափելով՝ զարմաւ իւր տիրելն ու հեծկաւորով ասաց. «Ներեցէք, սիրելի տէր իմ, այսպիսի պարագայի մի մէջ ձեր անունն բերանս առնելուս, և սուս տեղի ձեր վրայ այսպիսի անհողու թանե մեղադրանք մի ձգելուս համար. ես նոյն աստեղ ներքինաց արարարացոյցի միջոցաբեր լինելուն համար. բայց ինչպէս որ ասացի՝ ամենէն բարի գիտաւորութիւնն ալ՝ սուսն չարգարացնէր, Համարձակեցայ Տ. Թորթոնի տակելով որ քսան տարուան առնելիք ունէի ձեր վրայ, և թէ որ այս վերին յոյսն ալ զգուշեցի, իմ հաջքս մոխրակով գանելէն աւելի լաւ կը հաւմարէի անմիջապէս սպաննուելու: Այս ասելուն՝ կարծեմ թէ ինքն ալ իմ յուսահատութենէն վախցաւ՝ կասկածելով որ մի գուցէ գուրս ելած տեսնու իմ բերնէս ալ այնպիսի խօսք մի ելնէ՝ որ զինքն ալ կասկածելու և յանցաւոր երեցնէ տէրութեան առկէ: Բայց պահանջած ստակդ խիստ չաա է՝ կ'ստեր, և կ'ուզեի կէսէն աւելին վար զարնել. յետոյ կէսն ստաւ հաւանեցաւ. ես երկար ժամանակ զեմ գրի. բայց վերջուպիս աստիպուեցայ կէսն առնելով գոհ լինել: Աստի 10,000 Ֆրանքն ինձ թողելով մնացածն բոլոր առաւ տարաւ. բայց գուրս ելնելէն առաջ՝ լաւ մի սնտուկներս խառնեց որ թանկագին բան մի պահած ու ծածկած չլինիմ:

«Նորա երթալէն ետև երբ միտակ մնացի, մասծեցի որ բնակութիւնս փոխեմ որպէս զի զիս թէ փնտռել՝ չգտանի. որովհետեւ Տ. Թորթոնի ինձ ասացած խօսքերուն չէի վստահեր, և զող մի կուգար վրաս՝ երբ կը մտածէի թէ մի գուցէ բանի տուածն վրայ զըջալով զիս բռնել ու սպաննել տայ: Աստի առաւուս եղածին պէս Սէն-Ժերմէնի թաղէն էլին և Թամբար արտաւ. ձանիկն նեղ փողոցներէն միջև մէջ պանդոկ բռնող վաղեմ բարեկամի մի քով գնացի. անունս ալ փոխելով մօրս մականունն սկսայ գործածել որ Տիւրան կը կոչուէր: Ամիսներով հոն տեղ բնակեցայ՝ անէն արտա չեղնելով, և անհամբարութեամբ կը սպասէի որ Աստուած առիմ մի

տար ինձ մայրաքաղաքէն ելնելու ու սահմանա-
նայրն մտնելալու: Այն բարեկամս որոյ տունն
պահուցած էի, խորհուրդ տուա ինձ որ բա-
նայրի պաշարներն հոգացողի եմ քով ծառայու-
թեան մանեմ, որ Սթրասպուր պիտի երթար
հոն ժողոված հասարակագետական բանակին
պաշար տանելու համար: Ուրախութեամբ յան-
ձըն առի այս առաջարկս, միտքս դնելով որ միան-
գամ Սթրասպուր հանելէն ետեւ կարող էի
գիւրաւ Հռենոս գետն անցնել և Վերմանիա
մտնել. սակայն շատ գիտաւորութի կրեցի մինչև
որ իմ ունեցածս վաճառքի բռնեցրու պէս կապե-
լով ու վերին Հռենոսի գաւառն պիտի երթան ա-
նելով քաղաքէն դուրս հանեցի: Հոն նաւավար մի
գտի, որովմ առատ վարձք տալով՝ Սթրասպու-
րէն երկու մըն վարձ բեռներս ու զիս գետին
դիմացի եղբբն անցուց, ուր որ ինքն դարձեալ
հոն տեղն յառաջագոյն ձիեր ու առաջնորդներ
բերել տուած էր ինձ համար. որովհետև իրեն
վառագաւոր արուեստն էր՝ փրակիկացի պա-
նուստի Վերմանիոյ հոգն անցուցանէին. և ո-
րովհետև լաւ ստակ կ'աւելուր իւր ճամբորդներէն,
ինքն ալ նոյն ստակով իրեն ձեռնուռ եղբբներն
կը վարձատրէր: Որովհետև Գոյալէնցէն 'ի ձեռն
թափուռելու ժամանակ՝ գիտէի որ Վէննա եր-
թալու միտք ունից, ես ալ որոշեցի որ հոն եր-
թամ. մանաւանդ որ հասարակագետականներն
դեռ Մայանս քաղաքն ու Հռենոսի եղբբն մե-
ծաւ մասամբ բռնած էին: Երեք օր է որ Վէն-
նա հասի, և բոլոր այս ժամանակս զձեզ բնութե-
ւոյ հետ էի, և գրեթէ յուսահատեալ էի զձեզ
գտնելէ: Երբ այս առաւուս օրացրի մի մէջ ըն-
թերցայ՝ թէ Լիթմէնլոյան իշխանին տուած
ցայտահանագիտին մէջ՝ փրանկիացի դաշնակա-
նար օրիորդ մի մեծ փառք ու համբաւ ստացել է.
անմիջապէս իշխանին ապարանքն գիտցի, և
նորա ծառաներէն իմացայ ձեր ուր տեղ լի
նէլն »:

Հոս Տիւպուս խօսքն աւարտեց, ու երբ իւր
տէրն եւառնդուն կերպով նմա շնորհակալ լինէր
ու կը գովէր, իւր ծոցէն փոքրիկ սուգ մի հա-
նեց և քանալով զայն՝ իւր մանկահասակ տիկ
նով ձեռքն առաւ ասելով. «Ահաւաստի, օրիորդ,
ժառանգութեանդ մի փոքրիկ մասն, մեզք որ
կի՞ մեզք չէր այլ աւելին ձեզ բերել »: Աննա
տուփն ստնելով, որոյ մէջ շատ թանկագին գոհար-
ներ կային, մօրն տուաւ, որ աշամանդից փայլն
տեսնելով ժպտելով, ու յետոյ հասալելով ա-
սաց. «Բարով վայելէս զաւակս, բայց ճորտի
սուգի կը նստինք քեզ սքաւ »:

Յետեւ Տիւպուս տիրով տալէ գրաւ օսկով
լեցուն երկու քսակ, առիկին վրայ 15,000 և
երկրորդին վրայ 10,000 ֆրանք գրուած. և ու-
րիշ Թելմպան մի տոմսերով լեցուն: «Այս
Թելմպաններն մէջն ալ, ստաց, գրեթէ քսակ հա-
զարի գրամաթուղթ կայ՝ որ բաւական ատեն
մեզ կ'օգտէ: Այս տասն հազար ֆրանքն Տ. Ֆոր-
թոնէն կորցած ստակն է, զոր իմ տէրս ինձ
պարտական է ասելով ձեռքէն խլեցի. իսկ միւս
քսակին մէջ եղած աստնուհինդ հազար ֆրանքն՝
իմ բերեալն աւարտան մէջ խնայութեամբ ժո-
ղոված ստակն է. ներքեցէ ինձ որ այն ալ ձեր
օգտին համար գործածեմ, և ես 'ի ձեռն ուրիշ

քան չեմ խնդրեր՝ բայց ի՞նչ մինչև մեռնիմ եր-
թամ » ձեր ծառայութեան մէջ մնամ »:

Մարքէքն սիրտն ելած ու աշուրներն արցուն-
քով լեցուն Տիւպուսայի հետ պաշտուէցաւ.
մարքիզուէին ալ նոյնպէս սիրտն ելած՝ այս հա-
ւասարած ծառային վարձուէն՝ իւր փեսայն ան-
արժան ընթացից հետ կը բաղգատէր. իսկ Ան-
նա իւր գեղեցիկ աշուրներն դեպ յերկինս վեր-
ցնելով շնորհակալ լինէր Աստուծոյ Տիւպուսայի
պէս արգար ծարքն իւր ընտանեաց մէջ դարձ-
նելուն համար. յետոյ մօրն սաստիկ ցաւն տես-
նելով՝ ու այնոր պատճառն դուշակելով՝ նորա
վիշն պղլուէցաւ և սասաց. «Ահ, գորովագութ
մայր իմ, մեք ամենքիս կիսեքներս պիտի զոհեց
դեզդ մեծաբերու և սիրելու համար: Ու այս
խօսքերս այնպէս ազգէցն նորա սիրտն, որ ա-
ռատ արցունք երեսն 'ի վար կը վաղէին. որով
սակաւ մի սիրտ իջնելով՝ զաւակին հետ կը պաշ-
տուէր քառանգ խօսք մի դրուցելու. յետոյ Տիւ-
պուսայի գառնալով ու անոր ձեռքերն իր ձեռաց
մէջ սրտանց սեզմելով՝ իր շնորհակալութիւնն կը
յայտնէր. այնպէս որ խեղճ ծերունին սրտաբէկ
ձայնով մի հնձեկալով ասաց. «Ահ, տիկին, ինչ-
պէս պիտի կարող լինիմ փոխարինել սու վայրկե-
նիս ինձ տուած երջանկութեանդ »:

Երբ ամենուր սիրտն սակաւ մի հանգարուե-
ցաւ, մարքէքն սկսաւ այսպէս խօսիլ. «Սիրելի
Տիւպուսաւ, բու վեհանձն վարձուէքք երախ-
տագիտութեամբ սիրտս կը լեցնէ, բայց իմ ման-
կութենէս 'ի վեր քոյ վրայ ունեցած համար-
ման վրայ քան մի չկարէ անցնել: Այլ, դու
մեր հետ պիտի ապրի, և որչափ ատեն որ Աս-
տուած զեզդ ապրի այս աշխարհիս վրայ պահէ իրար-
մէ պիտի ջրածնուիմք: Անտարակոյս իմ կինս
ու զաւակս ալ ինձ պէս կը մտածեն. բայց քոյ
վեհանձն սիրով ալ զեղծանիլ չեմ ուզեր. ուս-
տի առ սա գուժմարն՝ զոր քո ճակտիդ բրտն-
քովն վաստկած ես: Զեմք դիտեր թէ ամենուս
ճակատն ինչ գրուած է. և Աստուած մի արաւ-
ցէ, որ ես իմ բարեկամներէս ամենէն հաւատար-
մին՝ խեղճութեամբ ապրելուն պատճառ լինիմ
և զեա կարօտութեան մէջ ձգեմ, յայսմ հետեւ
գու իրիւր ընտանեաց բարեկամն՝ այնպէս պիտի
ապրի մեր մէջն »:

Տիւպուս (Թողուց որ իւր տէրն խօսքն աւար-
տէ, և յետոյ բացարձակ յայտնեց իւր միտքն
թէ՝ որովհետև ամեն իւր ուղածն նմա շնորհել
էին, և ալ ինքն բանի մի կորած չէր, և չէր կար-
եա առնուլ այն ստակն որ ալ իրենն չէր ա-
պուիր: Արով վեհանձն տառաքանութեան
կուրի մի բրգաւ մարքէքին և այն պատուական
ծերայն մէջ՝ վերջապէս այս վերջինս յաղթեց.
խեղճին մտքէն չէր անցնէր և չէր կարող ալ
գուշակել թէ սակաւ ժամանակէն ինչ յան-
կարճակի փորձանք պիտի գար իրեց զուխն:

Գ Լ Ո ՒՆ Ժ Բ .

Պարոնի ընդունայն առաջարկութիւններն. —
խաղ:

Պարոն Պարան ինչպէս որ գրած էր, մարքէ-
զին տունն եկն. բայց Տիկին Աննա-Սոփի և
Աննայի տուած բուցասական պատասխաններն
իր յայն պարտապ հանեցին, որոյ համար շատ
զարմացաւ. որովհետեւ չէր կարող հասկնալ թէ
հասարակ ու սղջատ արուեստագէտ մի՞ ինչպէս
գէճկարող էր գնել այնպիսի շահաւոր առաւ-
ջարկութիւն. և թէ ինչպէս իրեն անարժան
բան կը սեպէր գերասանութիւնն՝ զոր ինչն գել-
ծանացի պարոն մի ալ լինելով շատ պատուա-
ւոր վիճակ կը համարէր: Անոր համար այլ ա-
ւելի սկսաւ վրայ տալ և ասել. « Կո՛մ այն է որ
իմ խոտապցած գումարին չէք հաւանած, և այն
ստեղծ այսոր ճարն կարող եմբ գտնել էթէ պա-
հանջմունքը ինձ իմացնէր, և կո՛մ այն է որ
գումանութեան արուեստն անարգ բանի մի
տեղ գրած էք »: — Անտոյ այնպիսի հաստատ
փաստերով պարոնին պատճառներն հերքէր՝ որ
իր հասակին չէր թողոր, այնպէս որ մարքէզն
ևս զարմացաւ: Վերջապէս հոս կայից խօսքն,
որ եթէ յետին կարօտութեան մէջ ալ անկանէր,
միշտ սարսափմամբ ետ պիտի կենար այնպիսի
տրուեստէ մի՞ որ ամենէն անկարգ կրից քրգովն
լինել է, և շատ անգամ ալ գլխաւորութեամբ
յիշտիկ տխրից գործիք եղած է. արուեստ մի՞
զոր իրեն նախագիտել կ'ուզէր գաստպորտած
էր: Պարոնն զայստակ լսելով՝ ահաճութիւնն
ծածկել կը լնար. բայց որչափ աւելի իմացէր
էր Աննայի կատարելութիւններն, նորա կիրթ-
հանձարն և գերազանց միտքն և աշխուսականի
արժանաւոր. քաղաքավոր և փափուկ կերպն,
այնչպիսի առաւել միտքն գրաւ՝ ամեն կերպ բա-
նեցնելու որ նորա քանգարութեանն յաղթէ, և
ստիպէ զինքն իւր կեանքն նուիրելու Վեննայի
ժողովրդեան գումարձութեանն: Այն ստեղծ
նէրն (այսինքն 1792ին) ճիշդ նոյն բանն կը հան-
գիպէր Աւստրիոյ մէջ ալ, ինչ որ լինէր Անգլիա,
Ռուսիա և Սպանիա, այսինքն թէ այն երկիր-
ներու ժողովուրդն՝ փրանկիացի այնպիսիա-
նէրն՝ հասարակապետականներէն չէին որոշեր,
այլ զամենքն առհասարակ կառելէ և ամեն տեղ
խեղճ գաղթականներն մեծ քաղաքներէն ու
սահմաններէն կը վերստնէին, բայց 'ի նոցանէ
որ զինուոր գրուած էին: Պարոնն այս բանն
կրնաւ ուղից այստղ իւր կամքն առաւ ստեղծ
ելու. իր(թէնի)թայն իշխանիցի գնաց և իւր
միտքն նմա յայտնեց. և որովհետեւ սովորաբար
մեծամեծք այնպէս կը համարին որ արուեստա-
գէտք իրենց զուարճութեան գործիքն են, իրա-
ւունք տուաւ պարոնին, և կը զարմանար թէ
ինչո՞ւ փրանկիացի գայնական հարն Վեննայի մէջ
գումանութիւն պիտի չառնէ: Ուստի խօսք
տուաւ պարոնին՝ որ ինչն ալ իւր ձեռքէն եկաւ,
ծին չափ պիտի օգնէ: Պարոնին միտքն այն էր՝
որ սերունդեան կողմանէ հրաման մի զրկել տայ

մարքէզին շուտով քաղքէն էլնելու. կործնելով
թէ մարքէզիցէն հետէ Աննայի տաղանդն ան-
ծանօթ մնալու և ստալ չկարելով վստասակի կա-
րօտութիւնն զինքն պիտի ստիպէր ետ գառնա-
լու ու իւր առաջարկն ընդունելու: Միւս կող-
մանէ ալ միտքն գրաւ, որ երբեմն երբեմն երթալ
զԱննա և նորա ընտանիքն տեսնէ, զոր իւր հո-
վանաւորութեան ներքեւ առած կը համարէր.
և որովհետեւ նոցա պիտի չգիտէին՝ թէ որու
բարձին տակնէն էր այս իրենց վրայ եղած հալա-
ծանքն, ինքն այնպէս պիտի ձևայնէր՝ թէ պիտի
լնար իւր սղջեցութեամբն այն հրամանն ետ
գարձնելու. և այս բանին մէջ յաղդելու հա-
մար այնպէս պիտի ջուշնէր թէ Աննայի գե-
րաստն լինելն որ միայն միջոց մի է:

Ել տես, որ առաւել իր գիտելուն պարագա-
նէրն ալ իւր խորհուրդն յաղդեցին. — Մար-
քէզն բոլոր ձեռքն եղած ստան չաւուրելով ու
գումարելով՝ տեսաւ. որ գրեթէ 60,000 Ֆրանք
ունէր, Տիւպուային բերած գոհարներով ան-
տէր: Արգէն սահմանադրուին անցած ժամա-
նակ՝ ունեցած յայն ալ կորուսել էր, որով կը
համարէր թէ քանի որ ամենն կարող պիտի լինի
'ի Փրանկիա գառնալու, և հասարակապետականց
ամենի ալ յաղթութիւնն լսելու՝ իր սքորանաց
ժամանակն ալ աւելի երկարած կը համարէր:
Այս 60,000 Ֆրանքն էթէ խոհանութեամբ գոր-
ծածէր՝ երկայն տան իրենց պիտի բաւէր՝ ա-
ռանց իւր աղկան աշխատութեանն կարօտ լի-
նելու. որովհետեւ որչափ ալ խեղճ աղկին ինք-
զինք ծնողաց համար նուիրելով մեծ իշխանի մի
ալքն մնած էր, սակայն ծայրն այնպիսի սառա-
ջարկութեամբ մի կ'աւարտէր, որ իրեն նախա-
սական կը համարէր: Մարքէզն իրաւունք ունէր,
վասն զի 60,000 Ֆրանքով ոչ միայն քանի մի առ-
ի իւր ընտանեաց ամեն պիտոյնց կարէր հոգալ
այլ և հանգիստ տալով մի պատրաստել. որով
հետեւ այս ստակով կարէր պղտի ագարակ մի
գնել ու բանեցնել. և այնոր եկամտովն հոն
դիւտ տարլիլ: — Բայց Առաւել Աննայի վրայ
գիւ. շատ խաչէր պիտի զրկէր իւր համբերու-
թեան և ծնողասիրութեան արժանաւոր վարձքն
տայնէ յառաջ:

Մարքէզն Վեննայի մէջ կոմս Մարինի տ-
նուամբ պանդուխտ փրանկիացիի մի հետ գրժ-
քաղցարաբար բարեկամացաւ, զոր յառաջապէս
ալ Փարիզ եղած մի քանակէր իր ծանաչէր: Այս
մարգս այնպիսի արտաքին կատարելութիւններ
ունէր, որ սրտի բարեկամութիւնը բանի տեղ չընդ
մարդկեաց համար՝ շատ համայնական բանէր էին,
և այս իր արտաքուստ ունեցած փայլունքն՝ Վեն-
նայի մէջ եղած իշխանագուններուն շատն հետ
ծանօթացել էր ու կը տեսնուէր, և նոցա մէջ
գառնած ասե՛ն՝ շատ ձնութիւնն կը ջուշանէր:
Սակայն մարքէզն գիտէր՝ որ Մարինի կոմսն
նոյն գեղգուստանին կ'աւտէր զուսական լինելով
հայրենական ժառանգութիւնն մեծ բան մի պիտի
չլինէր. ուրեմն ուսկից կը գտնէր այնչափ սառ-
կըն՝ զոր կը վատնէր գահարեղծանաց, զգիտաց
և տան ձնութեան համար. այս բանս այն-
պիսի քաղաքից մի էր՝ որոնք մարքէզին խեղճ
չէր համար, և հարցնելու ալ չէր համար-
ձակէր: Սակայն Մարինի ինչն իրեն նորա

տարակայան լուծեց, և իր զարմանալով բարեկամ, ստաց, որ ես Ալենայի մէջ Փարիզ եղած տառնէն աւել հարուստ եմ, և յերաւել, Փարիզ աւել քար չարժեքուա է՝ ստակ վաստակելու համար, իսկ հոս Ալենա քսանութիւնը կամ երեսուն հաւարսի քիֆիքէն է հիմա՞նք մի տէր եմ: Եթէ այսօր ինչպէս եղածն արժանիս, ասկէ գիւրին քան չկայ: Խաղ, խաղ, բարեկամ, ահա սոքա են իմ կարողանալիքս ու ժառանգութիւնս: ամեն ինչը կարող եմ վաստակել, նախ որ բաղդ օւնիմ, և երկրորդ որ չափս չեմ կորուստներ: Եւ ընդ հակառակն այս բարեմիտ աւստրիացիներն՝ այնչափ եռանդեամբ իրենք զիրենք խաղալու կուսան, որ հարկւր անգամ կորուստներն առջ՝ հապիւր ահա՞մ կը վաստակին, իսկ ինձ բոլորովին հակառակին կը հանդիպին: Յիրաւի նոցա հետ խաղ խաղալն շատ զուարճալի է, գրեթէ ապաւ հոգն ուր նոցա ստակի քոյ զգալանդ է: Միւրեւ թուրքուս, եթէ կամփա՛ն ես զգե՛ր պատուաւոր բարերէն մին տանիմ՝ ներկայացնեմ, ուր որ ընկերներն միայն կ'ընդունուին:

Առեւտր մարքէզի ալ խաղի շատ տէր տուած էր, և այս ախաւս իր սրտին մէջ չէ թէ մարած՝ այլ թմրած էր: այնպէս որ Մարինեի խաղերէն այնչափ աւելի ուժով արժեցաւ՝ որչափ որ երկույն տանէն ի վեր զարգած էր: Եւստի ինքորեք Մարինեիին որ զինքն այն տունն տանի, և նոյն երկույն համար իրարու խաղ տուին: Սակայն այս իր արխաւս նորէն անձնատուր լի ներքէն յուսաւ, իր մտաց մէջ շատ պատեղազմեցաւ: ի միջ կողմանէ միտքն կը բերէր որ ինքն յապի թէ գրեթէ միշտ աշխարհ եղած էր, միւս կողմանէ ալ կը քաջալերուէր յողջսողջ բաղդն նորէն փորձելու, որ իրարու միջէն հիմա իրեն հակառակ եղած էր, բայց Թերես այս անգամ իրեն յաջողէր: Սակայն կը մտածէր՝ որ եթէ յոյսն պարզապէս երեւելով՝ կորուստներ թէ՛ իւր թէ՛ զուգին և թէ խելով Տիւզգուային ստակին, ինչ պիտի տանէր, և իւր կինն, զաւակն, և ծեղունի ծառայն ինչ պիտի լինէին: — Բայց չէ, տակ, այս բանս անկարելի է, ինքն խոսէմուս թեամբ ու պաղ արեւմտք պիտի խաղար, և ինքզինքը չափի մէջ պիտի բռնէր, և այն ալ սակաւ մի ստակով, այնպէս որ եթէ կորուստանէ՛ անշաւ պաղ եւ քաշուի: Իսկ եթէ վաստակի՛ յաւաք տանի այն գատն ըրձանկութեամբ աղբիւրն: Ի՞նչ ըստխոսութիւն պիտի լինի իրեն եթէ երկպառակն քառասպալակի սասնակաւորի իւր ունեցածն աւելնայ: և այս անկարելի բան չէ, որչափ մարդիկ կը ձանձաղեմ որ խաղով հարստացած են: — «Շատա՛ որչափ մարդիկ ալ կան որ խաղով փձացած են, կը գողէր իրեն ներքին ձայն մի: դեմ դեր այդ փորձութիւնը որ զգե՛ր կարող է կորուստելով՝ որպէս փորձանն անհնարին է: Եթէ կամփա աւելի ուժ տանու, զիմ այդ վասնփալիք խորհուրդդ կնոյդ և զաւակիդ իմաց՝: Երբ միտքդ նոցա իմացնես, ալ չես համարձակիր և խոհեմուսեւ զգե՛ր լծողուր այդ տուածդ ոտք կոխելու՝ ուր ամօթէ՛ ու խելի՛ խայթէ՛ զսառ ուրիշ բան պիտի չգտանես»: Բայց այս ձայնս պարաւոր էր փայլ, որովհետեւ մարքէզի այնոր մտիկ չէրաւ, իւր ընկերներն վրայ բան մի չստաց իրեններուն, ցրպաններն ոսկւով լեցուց, ելաւ

զնաց, վրայն էրկու ժամանցու չանցաւ՝ քիչնաթ թողած ու խալովէր կտ գարձաւ: Արին, աղբիւն ու Տիւզգուա նորա չորս զին առած՝ կը հարցնէն՝ կը պրօտեն: նա սուտերով փախուստ ալ կ'ուզէ, ասելով՝ թէ շար լուրեր եկած են դրսէն, և թէ Բրուսելցիք, Աստրիացիք, Կաղթականաց բանակներն բոլորովին զարկուէլ ջարդուէլ են՝ հասարակագիտականներն Եւրոպէ՝ Անթրոփի պատերազմին մէջ (22 յուլիս 1793) և թէ իր բարեկամներէն միս ալ սպանուել է: Թեպէտ և այս դաշնակցաց ջարդուիլն սողոյգ էր, բայց մարքէզին սիրտն կ'ընկողն իւր գործած անխոհեմութիւնն էր, որ այնչափ փառաց պատճառ եղէլէր իւր ընտանեաց: Սրտէն կ'անիծէր Մարինեի՝ հանդիպել և տեսնել թողն, և ինքն իրեն խաղ կուտար ալ նորէն խաղ չխաղալու: Երեք հարիւր սակի կորուսի, տակ, այս գատն ինձ սուղի պիտի նստի, սակայն գտնի իմ արխաւս պիտի բժշկուեմ: — Բայց առաւու եղածին պէս միտքն նորէն փոխուեցաւ, և կորուստանն տեղը զնկուելոյսն՝ առկի երեկոյնի դէրած խոհեմական առաջգործութեանն յալլեց: «Իւրին բան չէ՛ տակը ինքնիրեն, այդպիսի մեծագումար գրամէ յանկարծակի զրկուել: Երեք հարիւր սակին սակաւ բան չէ, մանաւանդ երբ սողոյգ գիւտեմ որ իմ յանցանքով կորուսի: Բայց պատճառն այն է որ լաւ ձամբայ չբռնեցի՝ սուս գրուելուն մի զիս չաջայց: Բայց այս ունոյն բանն պիտի չ'անդիպի, ինձ այնպէս կուգայ որ այսօր պիտի յալլեմ: Ընեցած նա, խաղաղաբութեան մէջ յոյժ սակաւ անգամ խաղալէ եմ: Սակայն այդ իր վստահացած նախազգածութիւններն թէ՛ նոյն օրն և թէ հետեւեալ օրերն դարձեալ զինքն խաղերն: այնպէս որ շարժուածն մէջ բոլոր բռնի եղած քսան կորուս, բաց ի Նիսիւնէն լայն իշխանին տուած 1300 ֆիորինէն, զոր մարքէզին իր բարեբաղարար Անայի տուէր որ պահէ: Մարքէզն յուսահատ և խռոված՝ ել մեկնեցաւ այն գոծիային խեղճանոցէն, ու երթալու աւելի փորձութիւն եկի իրեն որ երկայն ինքզինքը Դանտը գտնուէն եւ խելով, կամ գտնէ սահմանադրուին երկով ալ ինքզինքը կամեա փորձանք մէջ գնէ ու սպանուի: — Բայց մարքէզն իր ժամանակի իշխաններէն շատերուն պէս անաստուածութեամբ պարծեցողներէն չէր: Թէպէտ անհասաւ չէր՝ բայց զատ մեղէն սկզբունք ունէր: այնպէս որ իւր գործադրութեան մէջ՝ ի կրօնից միջութարութիւնն բնաւ չուտէր, ինքն իրեն դէմ կը կատարէր և այս անխելք կատարութիւնն յուսահատութեան կը անցնէր զինքն: Իսկ արդ յուսահատութիւնն մարդուս վրայ տիրելուն պէս՝ յոյս զգեալութիւն և որ այնպիսին խելովն շուրջած իմաստուն իրատեսն հետեւի կամ կրօնից պատուիրանացն հպատակի, որ արտից ամեն անկարգ շարժումներ կը գառապարտեն:

Առաջին պայակն յուսահատ առն գառնալով, ուր որ ուժը որ յուսաւ իր խաղաղութիւնն անտարակոյս գտած էր, հիմա կը տեսնէր որ այն խաղաղութիւնն բոլորովին իրմէն չէնացած էր: և իւր վրայք ընտանեաց ալ զգացած անհանգրստութիւն անսնելով, հաղիւ ինքզինքը կը բռնէր

իւր ցածն չյայտանելու, և Աստուծոյ ոչ եթէ
լոյժ կը խնդրէր եղածն նոցա իմացնելու և խոս-
տովանելու, հապա կ'ուզէր որ յանկարծ կան-
մահն հասնի իր վրայ և ազատէ զինքն այն սրտին
տանջողէն, և միանգամայն գործած յոնցանքն
խոստովանելու ամօթէն Այսպիսի ներքին տագ-
նաւոր էր երկայն չէր կարող տակէ. նոյն գիշերն
օտաւորի շնորհ մի եկն իր վրայ, և երեք օր երեք
գիշեր բոլորովին ինքզինքը կորուսած մեծ վախ
պատճառեց իւր ընտանեաց, որ յոյսերն իւր
մարդ եկող բժիշկն ալ չծածկեց նորա մորձաւոր
անտէրի մէջ լինելն. և հիւանդութեան պատա-
ռաւն հարցնելով կասկածեցաւ որ ծանր որոշա-
մունքէն մի առաջ եկած պիտի լինի: Մարքի-
զուհին որ մինչև այն ատեն եղածն չէր գիտեր,
բայց երկանն խաղաղութիւն լաւ գիտէր, և
թէ միշտ անշուշտ էր խաղի մէջ. մաքէն
կասկած մի անցաւ. և այս կասկածն ստուգու-
թեան փորձուցաւ: Երբ գրտոսեղանն բանալով
որոյ մէջ ստոսկն պահուած էր, բոլորովին դա-
տարի գտաւ զայն. և արցունքն չկարաց բռնել
ոչ այնչափ իրեն՝ որչափ իւր աղկանն և խեղճ
Տիւպուլային համար, որուն անձանաներուն
թիւին այս կերպով բոլորովին պարագայ էլած
էր:

Աննա մօրն հեծկտանին լսելով ջրօխ վաղեց,
որ հիւանդութեան սկիզբէն ի վեր հօրն սակող-
նին բաժնի գտաւուած չէր. և քանի մի վայրկեան
Տիւպուլան իր տեղին թողլով, վաղեց մօրն իմացը
նշեւու թէ հիւանդն սակաւ մի ինքնիւրին կու-
գար: Մայրն նորա ներս մտնելն տեսնելով, «Աի-
րեի՛ն զաւակո, ասաց, քու հօրդ գոժաբեր
գաղաղութիւն իմացայ, ունեցածնիս ըսնեցածնիս
փշաճուցել է. ա՛հ, այն չարագոյժ խաղի ամեն
բաժն կուտ առեւէ է: Ա՛հ, խեղճ Աննա, քնն պիտի
լինի քու վերջը:

— Մայր իմ, հոգ մի առնիր. առաջ հայրս ա-
զատեալն նայիր. (Թերեւս Աստուած մի խեղ-
ճութեանն ողորմի ու նորա առողջութիւնն մեզ
պարգեւէ. և յետոյ ինձ զբուժիւն տայ լաւա-
տեւու:

— Աննա, քնն տեսէ կ'ուզեմ, ասաց մարքիզու-
հին սարսափամբ. քնն, միթէ պիտի հաւանին
որ պարանն...

— Ինչու, քննա, մայր իմ. ձեր ու իմ հացս
շարեւու համար առնալու բան մի պիտի չառնեմ:
բայց առ այժմ երթմա՛ք հօրս ջրօխ, որ աչքն
բացած ատեն զմեզ իւր մօտն տեսնէ:

Մարքիզն խելքն գլուխն դառն պէտ, նախ և
առաջ իւր կնոջ վրայ նայեցաւ. Աննա ալ պա-
տուհանին առջև կայնած՝ բժշկին ապսպրած
զեղի իր պատրաստութիւն:

Մարքիզն ուղեց խօսիլ, բայց կինն ձեռքն նո-
րա բերնին վրայ դրած իմացնելու համար որ
կուրծքն հարգնցնելու չէր գար: Բայց մարքիզն
ինքզինքը կը բռնագտտէր և խօսիլ կ'ուզէր: Աննա
չուտով գեղին բերաւ, և հօրն տալով այն մունջ
կուրծի վախճան առաւ. և մարքիզուց: Երկու
որ անցնելէ ետեւ, թէ՛ իրեն հրաման առաջ իմա
խօսելու, թէ՛ իրապէս լռութիւնն խղեց և ասաց
ակար ձայնով. «Տիկին, ձեզ խօսի մի ունիմասե-
լու, որ ինձ շատ ծանր է, բայց ձեզ հարկաւոր է:

— «Ասեղք աւելորդ է սիրելի պատասխանեց
մարքիզուհին, ևս ամեն բան իմացած եմ. և ես
ու աղջիկս զքեզ մեղադրելու բան մի չունիմք.
Աստուած աս որ դու ալ մոռնայիր այս խեղ-
ճութիւնն ինչպէս որ մեք ալ մոռցանք:

— «Ա՛յ իմ արժամարտ կողակիցս, գողեց մար-
քիզն. Աստուած քու ճարութիւնը վարձատրէ.
և դու, սիրելի զաւակս, յԱստուծոյ ընդունիս
բոյ վարձք. հապա դու, Տիւպուլա, դու ալ ինձ
պիտի ներես:

— «Սիրելի տէրս, ասաց ծերունին, արդէն
կեանքս ձեզ նուիրել էի և հիմա ալ ձեզ համար
զո՞ւած եմ. քոյ կեանքդ աշտատելէ ետեւ կրնամ
բանի մի վրայ ցուլիլ:» — Այն ատեն մարքիզն
թեւերն բացաւ Աննայի և Տիւպուլայի ուսե-
րուն վրայ գնելով, և սկսաւ մարքիզուհայն
թեւերուն մէջ լալ ու արցունք թափել. և չորսն
ալ միատեղ սակաւ մի ժամանակ այսպէս իրա-
րու պըլլուած կեցան լռութեամբ, վասն զի ի-
րենց սրտն անցածն խօսքով բացատրել կարող
չէին:

Այն ատենին յոյս առին նորա առողջանալուն
վրայ. սակայն կաղաքներն ու ապաքինութիւնն
չառ երկայն տեւեց. և թեպէտ մարքիզն առող-
ջացաւ, բայց սրտին առամուրթիւնն չանցաւ. և
կարծեմ թէ իւր կենաց կարճեալուն ալ պատ-
շառն այն եղև. Մարքիզուհին եղածն բոլորը
վին մոռնալ խոստացաւ, բայց այս պայմանաւ՝
որ ալ անկէ ետեւ Աննա իւր զուակն լինելն չը-
ծածկէ: Երկու աղջիկ ունեւի, ասէր, անգրա-
նիկն ինձ համար կորուսեալ է, և երկանն բըռ-
նած անորն ընծարեալն ինձ այսպէս կ'երկի որ
նորա միտքն ալ իրեն հետ համամայն է: Ինչ
անխելք հպարտութիւն է՝ որ ես համարձակ
չխոստովանիմ այն զաւակն որ Աստուած ինձ
պարգեւել է: Ո՛հ, ալ յետ այսորիկ Աննա որբ
մի պիտի չհամարուի, հապա իմ և քոյ աղջիկդ,
ինչպէս որ ես ստուգելս Թէ որբ գոժապաշտ-
եմք մտիւրդիմք նորա համարեալն ալ կա-
յօտ լինել, այն ալ մեզ համար ամաշտելու բան
մի չէ:

Ամաշտելու բան՝ անձարձակ կենաց տուած
գայլակաղութիւնն է՝ որ իմ Աննայիս պսնծալի
առաքինութիւններէն շատ հեռու է: Բայց աստի
գեղջ հիմանկեց կը զբուցեմ՝ որ ուր ալ երեխան
գրեցած լինի որ ես ալ նորա հետ քոյ ետեւէ
պիտի գամ, և նորա մայրն լինելուս վրայ պիտի
պարծիմ:

Մարքիզն ուրախացած որ իւր գործած ա-
նիւրաւութիւնն բոլորովին պիտի մոռցուի, կը
նոյն ասացածին գէժ չգրաւ, և շատ զօ՛ջ ցոյց
ինքզինքն նորա առաջագործութեան վրայ. մանա-
ւանդ որ իրեն զաւակին շատ կը սիրէր, ուս-
տի իր անձնասիրութիւնն ալ այս բանին մէջ
կամակար զգնէր: Իսկ Աննա կարծեալ թէ նորէն
գանելով իւր ընտանիքն մեծ երջանկութեան
մէջ էր. և կը փափաքէր որ իւր արժանիքն մօրն
պարծանք համարուի: Մարքիզուհին ալ սակաւ
ժամանակէն իւր մայրութիւնն ցուցնելու ա-
ռի՛թն ունեցաւ. վասն զի երկու օրէն ետեւ Սպը-
թէէն զգոյն սպասանորենքն մին՝ նամակ մի
բերաւ մարքիզին տունն փրանկիացի գայնա-
կահարին անուամբ, որով կը հրաւիրէր զինքն

իւր տունն երթալու իւր աղջկան երդի և դաշնակի դաս տալու համար, և կ'աղաչէր որ ի մայնէ իրեն թէ արգեօք իւր ժաման զինքն ընդունելու պատիւ պիտի ունէր:

Մարքիզուհին նամակն կորդալէն ետև, սպասաւորին դառնալով, «Կարէք ասել զքեմ որ վաղիւ կէս օր աղջկա կը բերեմ նմա ներկայացընելու», ասաց:

Եւ ճիշդ խօսք տուած ժամուն մայրն ու աղջկն ելին գնացին, և սպասաւորներէն միոյն ասացին որ զգուշան կ'ուզէին տեսնել: — «Անուննի՞ր, արի՛ր», հարցուց սպասաւորն: — «Փրանկիայի դաշնակահարն և իւր մայրն՝ մարքիզուհին ար Սէնթ-Սնօ», ասաց մայրն: — «Ես տեսլում' գահէն երկու գունդն մեկէն բացուեցան, և գուշան անձամբ եկն այն տիկնայքն ընդունելու»:

Գուշան խափուեցին յառաջ շատ տարին իւր Փրանկիա քնակած լինելով՝ Սէնթ-Սնօ առնուն ալ իրեն ծանօթ էր, և Փարիզու աղնուական ընտանեաց մէջ յաճախած լինելով՝ նուրբ քաղաքավարութիւն մի ստացած էր, որ հարուստութենէն աւելի թանկագին է. «Ի՞նչ ասե՛ք, արի՛ր, դուք», Սրիորդն ձեր գոնարն է. Էր. Ջանիկ մայր մի էք ուրեմն. Սրիորդին կարգէ գուշոյ հանձարն անշուշտ ձեր հայրենիքէն պտնդիտեալ լինելուն թշուառութիւնն կը մեղմայնեն»:

Հաղիւ այս խօսքերս ասաց, գաշնակի գաստնելու աղջկին գահէն ներս եմուտ, մայրն ալ ետևէն: — Տեկին, ասաց գուշան զըստուհւոյն, ահաւասիկ այն տիկնէ վրանկիայն' որոյ համար ձեզ խաւէ էի, և իւր մայրն Տեկին մարքիզուհին ար Սէնթ-Սնօ: — Երկու տիկնայք զիրար քաղաքավարութիւններով բարեւելա ժամանակ, երկու օրիորդներն ալ իրարու հասակակից ու տարեկից լինելով և սրտերուն անմեղութեամբն ու պարզութեամբն ալ հաւատար, որ իրենց երեսաց վայ կը փայլէր, իրարու հետ շուտ մի բարեկամանալով սիրով կը խօսակցէին:

Գուշան սոկեղնոցա մարց խօսակցութեան կը խառնուէր, և մարքիզուհւոյն մեծ ակնածու թիւն և յարգութիւն ցուցնելով՝ կարծես թէ նմա իմացնէ կ'ուզէր՝ թէ բազմին գործած անիրաւութիւնն իր առջև նորա անձնական յարգն ու արժանաւոր պատիւն չէր նուազեցնէր:

Ասքս-թեկն զքեմն տուած այցելութիւնն Սնայի և իւր ժնրն համար երջանիկ օր մի եղև: Բայց, աւա՛ղ, այս օրս ալ սարսափելի վաղիւ մի ունեցաւ: Մարքիզուհին ու աղջկն, յուսոյ պարտաւորքն օգորուելով քուն եղին, բայց ցաւալի տագնապներու մէջ արթնցան:

Կը շարունակուի:

ՏԵ ՄԱՐԿԵՑ

ՍԱԶԲՈՒՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ԶԱՅՆԱԿԱՆ ԵՐԱԺԵՏՈՒԹԵԱՆ

Ի ՊԵՏՍ ԱԶԳԱՏՈՒ ՎԱՐՁԱՐԱՆԱՏ

Վիեննայի, Մ. Ղազար 1882.

Ա. Զ. Դ

Ուսմանիւ պրոգրէս հրատարակելու ժամանակ, որչափ որ ալ ջանացինք որոշ մեկ նութեամբ պարզել եւրոպացի ծայրափն երաժշտութեան կանոնները, այսու հանգերձ հարկ է որ վստահութիւններէն մաս մը նուիրենք նաև ուսուցչաց կրկին բացատրութեան, մանաւանդ ծայրափն սանդխոց վարժութեան համար: Այս վստահութեամբ, յորդորեալ նաև ի բազմաց յազգայնոց, կը հրատարակենք զայն հուսաբերով յեւրոպական մատենից, և երաժշտութեան բառից մէջ գործածելով խաղաղանք, ինչպէս կ'ընեն տա հասարակ մտնայն եւրոպական ազգք: Իսկ այն քառերուն համար, զորս հարկ է թարգմանել, առեցուցինք մատենական վերջի թերթին մէջ գոհայուցիչ բառգիրք մ'ալ, թէպէտ և բոլրէն ամեն անգամ՝ կը գտնեն ստանուղք, երբ երաժշտական նոր բառ մը յիշուի, մօտ հայերէնին խաղաղական բառը:

Կը կարծենք, առաջին անգամ ազգերնուս այսպիսի դասագիրք մ'ընծայելով, որ եթէ հայ վարժապետք կամք ունենան և փոյթ տանին ասով իրենց ուսանողքը վարժեցընել գեղեցիկ արուեստին, հասնին լիովին իրենց նպատակին, և յարգելով գրքոյնիս, խրախուսեն զմեզ նոր կատարելագոյն սպագրութեան մը:

